

Vedran Duančić
povijest

Charles Diehl, Mletačka Republika (prevela s francuskog Sandra Prlenda Perkovac) Zagreb, TIPEX, 2006., 204 str.

Djelo Mletačka Republika francuskog historiografa i povjesničara umjetnosti Charlesa Diehla (1859–1944) jedno je od rijetkih historiografskih djela prevedenih na hrvatski jezik koja pružaju cjelovitu i zaokruženu sintezu povijesti jedinstvene političke i kulturne tvorevine te je vrlo važno za razumijevanje povijesti Europe, Sredozemlja, a pogotovo hrvatskih krajeva. Time je ovo djelo još važnije jer, za razliku od razmjerno velikog broja radova koji promatraju »mletačko pitanje« iz hrvatske, odnosno istočnojadranske perspektive, donosi ne samo sustavni pregled povijesnih događaja, nego i širu sliku Venecije i mletačkog imperija. U ograničenom opsegu djela minuciozan povijesni pregled nije ni moguće dati, a sam se autor ogradio od takvih pokušaja. Diehl je skloniji oslikavanju Mletačke Republike znatno širim potezima, dočaravajući tako ne samo političko stanje, nego i fascinantan duh Republike i njezinih stanovnika.

Kao okosnicu svog izlaganja upotrebljava kronološki red događaja, ali svakom razdoblju ili pojedinačnom događaju koji opisuje pridružuje i možda važniju sastavnicu – onaj dio povijesti Mletačke Republike koji nije moguće uočiti na kartama mletačkog imperija ili na popisima mletačkih zaslužnika. Diehl čitatelje provodi po zapanjujućoj mletačkoj povijesti kroz više razina; slici političko-vojnih zbivanja dodaje pregled, u najmanju ruku podjednako važnih, kulturnih, društvenih i gospodarskih kretanja, koja su u iznimno velikoj mjeri utjecala na formiranje same Mletačke Republike. Venecija kao grad i imperij koji je stvarala stoljećima ne mogu biti shvaćeni bez razumijevanja društvenih pojava i višestoljetnih napora da se uspostavljeni društveni odnosi sačuvaju, te bez razumijevanja sinkretičke naravi mletačke kulture koja je stoljećima, i u vrijeme političke marginalnosti Republike, iskakala u europskim mjerilima. Svoju političku moć i vrhunske kulturne domete Republika je dugovala gospodarskom prosperitetu, koji se temeljio na trgovini koja dugo vremena nije imala premca. Višestruku razinu na kojoj prati povijest Mletačke Republike, Diehl upotpunjuje i kratkim portretima nekolicine ljudi važnih za Republiku. To ne čini iz uvjerenja da su osobe poput Marca Pola, Enrica i Andrea Dandola, Francesca Froschiarja i drugih isključivo svojim doprinosima zadužile Republiku za slavu i moć, naprotiv – čini to kako bi oslikao zajednički mentalitet Mlečana, posebno pripadnika vladajućeg sloja.

Djelo ima 204 stranice i podijeljeno je u četiri knjige u kojima pratimo Mletačku Republiku od skromnih početaka u obliku malih ribarskih sela, preko razdoblja naglog uspona i širenja Republike, opadanja bogatstva i moći pa do kraja njezina postojanja – dakle od 5. do izmaka 18. stoljeća.

I. Prva knjiga Stvaranje republike u poglavlju »Počeci Venecije« (7–12) prikazuje geografski položaj, odnosno predispozicije lagunarnog prostora na krajnjem sjeveru Jadranskog mora za razvoj urbanih naselja te njihove same početke, seobe okolnog stanovništva, ugroženoga čestim barbarskim provalama (Vizigoti i Huni u 5. te Ostrogoti, Franci i Langobardi u 6. stoljeću), u teško dostupno močvarno područje i napore koji su bili potrebni kako bi se negostoljubiv kraj uredio za život. Prije izrastanja Venecije kao dominantnog urbanog središta regije, postojao je cijeli niz naselja, no nijedno nije objedinjavalo političku, trgovačku i vjersku funkciju. Bili su to Heracliana, otoci Torcello, Burano, Murano, Mazzorbo, Malamocco i brojni drugi. Diehl prikazuje istodobno slabljenje drugih otočića i prvotni uspon Rialta, na kojem će izrasti Venecija, te preuzimanje svih važnijih političkih i društvenih uloga.

U poglavlju »Stvaranje mletačke veličine« (13–22) razmatraju se prvi oblici vlasti, razvoj tribunske časti uobičajene za gradove uključene u egzarhat prema instituciji vojvode koja prethodi duždskoj časti. Prikazani su pokušaji mletačkih vojvoda da svoju vlast učine nasljednom, poput obitelji Candiano od 932. do 976. godine ili obitelji Orseolo od 976. do 1032. godine, te otpor ostatka aristokracije tim težnjama. Znatno je važniji prikaz mletačkog zadobivanja neovisnosti, odnosno pažljiva balansiranja između istočnog carstva pod kojim je, unatoč nominalnoj podložnosti bizantskom caru, u stvarnosti bila neovisna, i zapadnog carstva koje je, pogotovo u vrijeme Karla Velikoga, prijetilo da će snažnije utjecati na razvoj grada. Diehl napominje da je Venecija, iako se okrenula istočnom carstvu, zadržala dobre odnose i sa zapadnim. Rano uočivši mogućnosti koje je pružao razvoj trgovine, Venecija je počela zbližavanje s morem, uspostavivši tako vezu koja je obilježila cjelokupnu povijest Mletačke Republike. Za ostvarenje opsežnijih planova i izgradnju pomorske nadmoći bio je nužno potreban nadzor nad istočnom jadranskom obalom, ključnom za plovidbu prema istoku koji je nudio svoja bogatstva. Diehl posebno ističe važnost istočne jadranske obale za Republiku i markira najvažnije napore koje je Republika poduzela da bi se ondje učvrstila, počevši još od ranog srednjeg vijeka i sukoba s gusarima do pohoda dužda Pietra II. Orseola godine 1000., koji je označio početak sve intenzivnije prisutnosti Republike na tim prostorima.

II. U drugoj knjizi pod nazivom Uzroci mletačkoga uspjeha u srednjem vijeku u poglavlju »Mletačka trgovina« (23–32) Diehl uočava najvažnija obilježja te, za Veneciju, ključne grane gospodarstva na kojoj je stoljećima bila temeljena mletačka moć. Izlaže razloge početka bavljenja trgovinom, ustrojstvo trgovačke mreže, posebice na istočnom Sredozemlju, ali i brojne probleme s kojima se mletačka trgovina susretala. Osim gusarskih napada, veliku prijetnju očuvanju trgovačke moći predstavljalo je neprijateljstvo na koje su mletački trgovci vrlo često nailazili. Diehl napominje da su, čak i u mjestima gdje su mletačke trgovačke postaje postojale dugi niz godina, lokalna vlast i stanovništvo otežavali položaj mletačkih trgovaca. Navodi primjere zabrana trgovanja ili zaplijene svih dobara koje su ne jednom mletački trgovci doživjeli u Bizantu i koje su često bile praćene otvorenim nasiljem.

Poglavlje »Osvajanje istoka i mletačko kolonijalno carstvo« (33–52) donosi sliku mletačke smjelosti i upornosti. Prikazuje mletačke napore da stvori imperij na istočnom Sredozemlju, čiji temelj nije bila tek teritorijalna rasprostranjenost. Autor prikazuje vrlo ambiciozan plan rušenja Bizanta koji je kulminirao osvajanjem samoga Carigrada 12. travnja 1204. godine. Venecija je i ranije iskazivala želje za izlaskom iz Jadranskog mora i trajnijim učvršćivanjem na istočnom Sredozemlju, što je tim događajima i postignuto na dulje vrijeme. Istaknuta je iznimna važnost cijelog niza gradova, otoka i utvrda koje su se pružale od Venecije do Levanta za formiranje mletačke velesile, čime je ona znatno nadmašila svoje konkurente u Europi, pa i nekadašnjeg »zaštitnika« – Bizant. Diehl napominje da dugotrajni proces stvaranja imperija nipošto nije prošao bez brojnih problema, ali da je duh mletačke ustrajnosti umanjio značenje gubitaka. Posebno je zanimljiv prikaz mletačke trgovine koji konkretnim brojkama Veneciji potvrđuje status velesile – o takvoj su trgovačkoj razmjeni drugi trgovački gradovi mogli samo sanjati.

Poglavlje »Mletačko uređenje i vlast republike« (53–74) razmatra brojne institucije mletačke uprave i opće društveno stanje. Pruža pregled razvoja mletačke vlasti od »gotovo monarhijske države« kojom vlada svemoćni dužd do krajnje kompliciranih institucija vlasti kojima je gradska aristokracija naumila trajno sačuvati svoju vlast. Brojne institucije poput dužda, Velikog vijeća, Senata, Sinjorije, Vijeća Desetorice, Kolegija i drugih, čije se članstvo regrutiralo isključivo iz redova aristokracije i čije su se ovlasti često preklapale, svoje su odnose temeljile ponajprije na međusobnom nepovjerenju. Stalni višestruki nadzor institucija trebao je spriječiti pojedinca u uzurpaciji vlasti, što bi značilo kraj oligarhijske vlasti u Republici. No prije svega, svi su dužnosnici svoje zadatke izvršavali vrlo savjesno i »na korist Republike«, zbog čega je Mletačka Republika i uspjela zadržati takvo uređenje do kraja svoga postojanja. Razmjerno malen broj pripadnika aristokracije, koji je vodio sve državne poslove, u više je navrata osigurao monopol na vlast svojim »zatvaranjem« (najpoznatije je »zatvaranje Vijeća«, odnosno La serrata del Consiglio, 1297. godine), ogradiвши se tako od puka kojemu su s vremenom sve političke uloge ukinute.

Poglavlja »Slava Venecije« (75–88) i »Mletački život i duša« (89–102) posvećena su »Veneciji iznutra« - samome gradu i sjaju koji ga je proslavio. Prikazana su najvažnija arhitektonska zdanja koja izvrsno ocrtavaju mletački duh, brojne svetkovine i odnos Mlečana prema životu uopće. Zanimljiv je prikaz odnosa Republike i Crkve. Nitko, naime, Mlečane nije mogao optužiti za krivovjerje, ali je Republika ipak velik dio svog postojanja bila u sukobu s papom. Želja za profitom Mlečane je često navodila da trguju s muslimanskim svijetom čak i u vrijeme ratova, izlažući se tako neprijateljstvu Muslimana, ali i europskih država, pogotovo papinstva. U više je navrata zato bačeno prokletstvo na Republiku. No Veneciju nije obilježila samo želja za profitom, nego i iskrena znatiželja prema nepoznatome svijetu, za što je primjer i Marco Polo te dubok osjećaj za umjetnost. Kroz mnoga je stoljeća stvarana slika Venecije, toliko različite od ijednog drugoga grada. Venecija je bila mjesto gdje su se kulturni utjecaji Istoka i Zapada spajali kao nigdje drugdje i dobivali nov, jedinstven sjaj. Diehl to ilustrira primjerima Duždeve palače i Bazilike svetog Marka, na kojima su utjecaji s obje strane prilagođeni baš potrebama Venecije.

III. Treća knjiga Evolucija Venecije obrađuje turbulentno razdoblje od sredine 15. do kraja 16. stoljeća. U poglavljima »Propast kolonijalnog carstva: Venecija i Turci« (103–112) te »Nazadak mletačke trgovine« (113–123) Diehl markira dva od tri po njemu najvažnija razloga slabljenja Mletačke Republike u razdoblju ranog novog vijeka. Prvi je svakako »ulazak Turaka na povijesnu scenu«. Turska prijetnja koja zahvaća jugoistočnu Europu već krajem 14. stoljeća, do 16. će stoljeća postati glavna opasnost za opstojnost mletačke trgovine na istoku na kojoj Republika temelji svoju moć. Turci postaju nezaobilazan politički čimbenik na prostorima mletačkog interesa u, za Republiku, krajnje nezgodno vrijeme – Republika je donekle zaokružila svoje višestoljetne napore da osnuje snažan imperij na istoku, a turske će ga aktivnosti sada početi nagrizati. Diehl napominje da je riječ o dugotrajnom procesu jer je Mletačka Republika još dugo vremena zadržala svoju moć i izvrsnu poziciju na istočnom Sredozemlju. Autor ocrtava i prvotne pokušaje Republike da nađe zajednički jezik s Turskim Carstvom, sve u nadi da je moguće sačuvati i trgovinu na istoku i teritorije na istoku, a pritom izbjeci sukobe. Ta se politika ubrzo pokazala neodrživom te počinje razdoblje u kojem dominiraju međusobna neprijateljstva. No, i u takvim situacijama Republika izbjegava izazvati sukobe. »Nazadak mletačke trgovine« vremenski se donekle poklapa s intenziviranjem turske opasnosti. Portugalska otkrića izravnog pomorskog puta do Indije krajem 15. stoljeća dovela su do drastičnog smanjenja

cijena začina na, primjerice, lisabonskom tržištu, dok su Mlečani i dalje bili prisiljeni kupovati začine po višestruko višim cijenama od prekupaca u Egiptu. Više cijene robe dovele su do pada konkurentnosti mletačke trgovine, što znači i do smanjenih prihoda, a sve to baš u vrijeme kada je novac Republici bio iznimno potreban. Jer, od samog kraja 15. stoljeća pod turskim udarcima počinje vrlo polagano, ali ipak nezaustavljivo slabljenje i povlačenje Republike s istoka. Mnogo će još puta uspjeti mletačkih flota (od kojih je najpoznatiji onaj u bitci kod Lepanta 7. listopada 1571., kada su združene snage više kršćanskih sila porazile tursku flotu) pokazati da je Republika i dalje važan čimbenik na istočnom Sredozemlju.

U poglavlju »Mletačka kontinentalna politika« (124–134) Diehl analizira i treći uzrok mletačkog slabljenja. Iako geografski i kulturno dijelom Italije, Venecija je dugo bila odvojena od gotovo svih događanja na talijanskom tlu. Situacija se počela mijenjati početkom 14. stoljeća, kada je, kako bi zaštitila tržišta na sjeveru Italije i osigurala hranu za grad, Republika počela sudjelovati u političkim sukobima u Italiji. Unatoč znatnim teritorijalnim dobitcima na Terra ferma i prestižu koja su sa sobom nosila, Diehl »mletačku kontinentalnu politiku« vidi kao treći uzrok mletačkog slabljenja. Republika je time bila uvučena u niz dugotrajnih i krajnje iscrpljujućih sukoba (»talijanskih ratova«), a dobitci su bili neproporcionalni uloženoj vremenu i novcu. Republika je stekla mnogo žestokih neprijatelja koji su bili zavidni na golemoj moći koju je posjedovala. Ti će se neprijatelji ne jednom udružiti protiv Republike (poput Kambrejske lige 1508. godine), no Republika će se uspješno obraniti. Prema Diehlovim riječima, Venecija je u 16. stoljeću izgledala kao da je na vrhuncu slave, no zapravo su uzroci propasti već bili vidljivi.

Poglavlje »Mletačka uprava i diplomacija« (154–161) iz hrvatske je perspektive najzanimljivije. Osim što dočarava svu zamršenost i suptilnost goleme mletačke diplomatske mreže koja se proteže po svim dvorovima Europe pa i šire, Diehl opisuje »upravljanje jednom mletačkom provincijom« na primjeru Dalmacije. Glavni razlozi za to su činjenice da je Dalmacija jedna od najstarijih mletačkih provincija i da se ondje mletačka uprava vrlo čvrsto ukorijenila. Diehl zaključuje da je postojao nerazmjer između važnosti Dalmacije za Republiku i ulaganja u nju. Naime, kontrola nad Dalmacijom preduvjet je za stvaranje mletačkog pomorskog imperija – Dalmacija jamči prolaz Jadranskim morem, a Venecija je u komunikaciji sa svojim istočnim posjedima nužno usmjerena na mare nostrum. Iako »oblikovana na sliku Venecije«, Dalmacija je, prema Diehlovom mišljenju, uglavnom bila zanemarivana, prvenstveno stoga što nije imala predispozicije za ostvarivanje velike trgovačke dobiti.

IV. Četvrta knjiga Kraj Venecije obrađuje posljednja dva stoljeća postojanja Mletačke Republike. Poglavlje »Mletačka vanjska politika u 17. i 18. stoljeću« (162–170) opisuje posljednje važne vanjskopolitičke akcije za koje je Republika imala snage. Dok je u 16. stoljeću još ostavljala dojam velesile, Republika je u 17., a pogotovo u 18. stoljeću, prema Diehlovim riječima, svedena na razinu »drugorazredne države« u europskim razmjerima. Kreta, »zadni ostatak mletačkog imperija na Levantu«, pada u turske ruke godine 1669. Tek je kratkotrajno zauzeće Moreje (Peleponeza, 1685–1715) na trenutak povratilo nekadašnju slavu Republike. Godine 1718. Požarevački je mir »potvrdio konačan nestanak mletačkog istočnog imperija«. Diehl zaključuje da je Mletačka Republika u svojoj posljednjoj fazi postojanja opstala tek zbog dobre volje europskih sila. Poglavlja »Vlada Republike i mletački život u 18. stoljeću« (171–180) te »Mletački kraj« (181–183) opisuju posljednje razdoblje postojanja Republike. Imperij je nestao, tako da je bogatstvo Republike uvelike smanjeno, no ipak je zadržana iznimna raskoš po kojoj je grad ostao poznat u cijeloj Europi čak i kada nije imao političku važnost. Autor opisuje prastare državne institucije koje su opstale, ali s promijenjenom i donekle smanjenom ulogom, i koje su do samog kraja postojanja Republike uporno odbijale svaku mogućnost promjene. Kraj koji se očekivao, došao je konačno, nakon 12 stoljeća postojanja Republike, 12. svibnja 1797., kada je mletačko Veliko vijeće ukinulo mletački ustav, da bi 18. siječnja 1798. u Veneciju ušla austrijska vojska, označivši tako konačan kraj postojanja Mletačke Republike.

Diehlovo djelo na hrvatski jezik prevela je Sandra Prlenda Perkovac, čiji uspjeli prijevod uvelike pridonosi lakoći s kojom se knjiga čita. Hrvatsko izdanje upotunjeno je s osam povijesnih karata. Prikazuju teritorijalni razvoj Mletačke Republike (I), pomorske trgovačke putove Republike (II), teritorijalni razvoj mletačke Dalmacije (III), upravni ustroj mletačke Istre krajem 18. stoljeća (IV), upravni ustroj mletačke Dalmacije na okružja i kotareve (V), upravni ustroj mletačke Albanije krajem 18. stoljeća (VI) i drugo. Izradila ih je dr. sc. Mirela Slukan Altić i svakako su važne za bolje razumijevanje mletačko-istočnojadranskih odnosa, pogotovo uzmemo li u obzir da je takvih karata razmjerno malo. Na kraju knjige nalazi se i kronologija događaja (184–192), podijeljena na »unutarnju politiku« te »ratove i primirja«, koja pruža vrlo koristan pregled svih najvažnijih događaja za povijest Mletačke Republike, a mnogi od njih bili su iznimno važni i za hrvatske prostore.

Diehlova Mletačka Republika pruža sažet prikaz 12 stoljeća postojanja države koja je bila čvrsto vezana uz povijest hrvatskih krajeva. Stilski izvrsno napisano, djelo je razumljivo i uvijek zanimljivo, a prijevod na hrvatski jezik izuzetno je dobar. Diehl je postigao ravnotežu između više razina prikaza mletačke povijesti, što knjigu čini više nego prikladnom kao fakultetski udžbenik, ali i za sve one koji se žele bolje upoznati s poviješću Mletačke Republike.

PRO TEMPORE

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI

Pro tempore

Časopis studenata povijesti
godina IV, broj 4, Zagreb, 2007.

Glavni i odgovorni urednik

Goran Mihelčić

Uredništvo

Martina Borovčak, Vanja Dolenc, Goran Mihelčić, Filip Šimetin Šegvić

Urednički savjet, odabir i redaktura rasprava i članaka

Maja Crnjac

Dizajn i priprema za tisak

Nela Marušić
Željka Jordan

Lektura i korektura

Martina Kovačević
Jasna Šarić

Prijevodni sažetaka na engleski jezik

Davor Šoštarić

Izdavač

ISHA Zagreb - Klub studenata povijesti

Naklada

Tiskano u 500 primjeraka

Tvrdnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva i izdavača. Izdanje časopisa ostvareno je uz novčanu potporu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i izdavačke kuće Profil International. Zahvaljujemo izdavačkoj kući Profil International na financijskoj potpori u tiskanju ovog broja. Časopis je besplatan.

Adresa uredništva:

ISHA Zagreb - Klub studenata povijesti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

E-mail:

isha.protempore@gmail.com